

“Bestuur met visie, laat ruimte ...”

SEAN-advies, nr. 66

- **ongevraagd advies**
- **behandeld in de vergadering van 3 december 2004**
- **uitgebracht op 20 december 2004 aan de voorzitter van het Samenwerkingsverband Noord Nederland**

"Bestuur met visie, laat ruimte..."

Een toekomstvisie voor de ontwikkeling van Noord-Nederland voor
2005 en verder

Sociaal Economische Adviesraad Noord Nederland (SEAN)

December 2004

EEN NIEUWE AGENDA

Noord-Nederland heeft een voorsprong in het voeren van effectief regionaal beleid, waarin kansen worden benut en kansen worden gecreëerd. Samenwerking en territoriale prioritering zijn hierbij zeer belangrijke uitgangspunten. De afgelopen jaren heeft een programmatische aanpak voor de inzet van middelen haar diensten bewezen.

Inmiddels ontstaan op landelijk niveau nieuwe inzichten over het regionaal economisch beleid. Deze nieuwe inzichten vinden hun weerslag in rijksnotities, heroverwegingen bij regelingen zoals de IPR en ook op Europees niveau wordt de middelenverdeling en de grondslagen hiervan opnieuw bekeken.

Aan Noord-Nederland de taak om vanuit het generieke innovatiebeleid verdere keuzes te maken en prioriteiten te stellen op thematische bases, om het ingezette succesvolle regionale beleid, te kunnen vervolgen en het bestaande beter te verbinden.

Onderstaand treft u de visie aan van de Sociaal Economische Adviesraad Noord-Nederland (SEAN) hierover.

De SEAN heeft al eerder de noodzaak aangegeven om een nieuwe agenda voor Noord-Nederland te formuleren. Op Economisch, Sociaal en Cultureel gebied. Al eerder heeft de raad aangegeven dat naast een versterking van het ruimtelijk economisch beleid, verdere keuzes dienen te worden gemaakt voor wat betreft thema's en verbreding met andere randvoorwaardelijke beleidsterreinen.

De SEAN is van mening dat dit het mal/contramalmmodel als territoriale prioriteit de basis is voor verdere ontwikkeling van Noord-Nederland. Ligging, dichtheid en infrastructuur zijn belangrijk voor economische ontwikkelingspatronen. De kracht van het Noorden ligt in het kunnen inzetten van de nog benutbare ruimte voor economische groei, vertaald in doelgericht ruimte-economische beleid (kernzones). De raad adviseert dan ook dit uitgangspunt als basis te blijven hanteren en de leidraad te laten zijn voor alle ruimtelijke ontwikkelingen in Noord-Nederland in de toekomst. Verder is de SEAN van mening dat water als ordenend ruimtelijk principe toegevoegd dient te worden.

Afgelopen zomer is door de SEAN opdracht verstrekt aan het bureau Prisma & Partners om een onderzoek te doen naar de toekomstige economische speerpunten voor Noord-Nederland, gebaseerd op een analyse van de eigen sterkten van de regio en de mogelijkheden daarmee nationaal en internationaal onderscheidend te zijn. De uitkomsten van het onderzoek zijn omarmd door de raad en aanzet en uitgangspunt voor dit advies aan het Samenwerkingsverband Noord-Nederland over een toekomstvisie voor Regionaal Beleid in Noord Nederland.

De basis van het onderzoek zijn een kleine 30-tal interviews, gehouden met sleutelfiguren in Noord-Nederland en enkele kritische supporters van daarbuiten. Deze interviews leverden elementen die zijn gebruikt om de sterkten te concretiseren en een toekomstbeeld te vormen.

Belangrijke observaties zijn:

1. Voorsprong.
Er is in Noord-Nederland sprake van een voorsprong in plaats van een achterstand. Volgens velen blijkt dat Noord-Nederland een achterstand heeft op de Randstad. Als dat referentiekader wordt losgelaten en naar de eigen kracht van Noord-Nederland wordt gekeken, blijken er veel gebieden te zijn waarop het Noorden een voorsprong heeft die de Randstad nooit kan inhalen, onder andere omdat de Randstad geen fysieke ruimte meer over heeft. Een ander belangrijk verschil is dat de drie Noordelijke provincies nog altijd de bestuurlijke ruimte hebben om een gezamenlijk beleid te ontwikkelen en te implementeren voor een samenhangend economisch, sociaal, cultureel en ecologisch gebruik van de fysieke ruimte.
2. Ruimte.
Het perspectief van ruimte speelt een rol in het vormen van beelden van de wereld en in het perspectief van waaruit mensen als collectief wetten, regels en instituties maken om te besturen. Die wetten en regels betreffen ook het gebruik van ruimte. Regels voor de ene ruimte kunnen tot spanning leiden in de andere. Dat is het geval waar de regels die passen bij de bevolkingsdichtheid van de Randstad worden toegepast op Noord-Nederland. Die spanning verdwijnt als Noord-Nederland eigen regels maakt voor het gebruik van haar eigen

ruimte. De nota Ruimte die momenteel voorligt, biedt daar gelegenheid toe. Voor de Noordelijke provincies is dat dé kans om tot een eigen gezamenlijke invulling te komen van die ruimte.

Het Noorden heeft open ruimte. Deze openheid is de grote en onderscheidende waarde van De ruimte in Noord-Nederland. Deze waarde heeft sociale, culturele, economische en ecologische aspecten. In 1998 heeft het Noorden de keuze gemaakt voor het mal-contramal model. Deze strategie is succesvol ontwikkeld en geïmplementeerd. De raad is van mening dat dit model uitgangspunt moet blijven en dat de nota Ruimte de kans biedt om in Noord-Nederland in gezamenlijkheid in te kunnen blijven zetten op behoud van de openheid.

3. De Noordeling.

De gemiddelde Noordeling heeft een voorsprong in arbeidsmotivatie die erg geschikt is voor alle vormen van dienstverlening waarin betrouwbaarheid en gegarandeerde continuïteit een asset zijn.

Er wordt een grote waarde gehecht aan "ons kent ons" in het Noorden. Afstanden tussen mensen zijn klein. Men vertrouwt elkaar. De combinatie van bindingskracht en "ons kent ons" is een intrinsieke kracht die een visie nodig heeft om te werken en, als die visie wordt gedeeld, snel tot actie en resultaten kunnen leiden. Kleinschaligheid, "ons kent ons" en de openheid van ruimte kunnen elkaar versterken.

Ten opzichte van andere regio's in Nederland is het opleidingsniveau van de beroepsbevolking lager, terwijl er een aanzienlijk potentieel aan opleidingscapaciteit bestaat (HBO, ROC's, RUG en AZG). De economische ontwikkeling van Noord-Nederland vergt een voldoende aantal goed-opgeleide jonge mensen op HBO- en WO-niveau en gaat uit van nauwe relaties tussen onderwijsinstellingen en bedrijven (stageplaatsen, duale trajecten, bijscholing en contractresearch).

4. Samenwerking.

Noord-Nederland is onderscheidend in een zeer bewuste en intensieve samenwerking tussen de drie Noordelijke provincies. Dat het geld dat in het kader van het Kompas voor het Noorden daar een grote rol in speelt is evident en dat die samenwerking bij het wegvallen van die gelden een andere invulling krijgt, ook. De basis voor de nieuwe invulling wordt gevormd door de immateriële verworvenheden in de samenwerking van de afgelopen jaren. Op dat punt heeft Noord-Nederland een voorsprong op alle andere regio's in Nederland.

Elk van de Noordelijke provincies heeft een unieke eigen ruimte. Gezamenlijk beslaan ze circa 27% van het oppervlak van Nederland en hebben ze een enorme variëteit te bieden aan cultuur, landelijk gebied, water, industrie, grondstoffen, kennisinstellingen en opleidingsinstellingen. Dat is een buitengewoon goed uitgangspunt om zich gezamenlijk sterk te maken voor een samenhangend en pro-actief beleid gericht op het benutten en versterken van de kwaliteit van de ruimte, boven, onder en op dat oppervlak. De samenwerking die daar voor nodig is, levert ook de spankracht, de flexibiliteit en het absorptievermogen om druk van buiten op te vangen en aan te wenden.

ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN

Los van deze vier observaties betreft de kern van het onderzoek de vraag: "Wat zijn toekomstige economische speerpunten voor Noord-Nederland, gebaseerd op een analyse van de eigen sterkten van de regio en de mogelijkheden daarmee nationaal en internationaal onderscheidend te zijn?".

Een economisch speerpunt is een cluster van economische en/of maatschappelijke activiteiten die zich in prestaties en kwaliteit onderscheidt van andere clusters in Nederland, West-Europa of de gehele wereld; waar aantoonbaar innovatieve acties en experimenten plaatsvinden, waarin bedrijven en/of maatschappelijke instellingen participeren. In de bijlage is het overzicht uit het onderzoek bijgevoegd.

Economische sterkten zijn per definitie tijdelijk. Concurrentie vanuit andere regio's, opkomst van concurrerende technologieën, het weglekken van kennis en expertise en het verhuizen van *foot loose* activiteiten door multinationals zijn in dat opzicht continue bedreigingen.

Een goede strategie om méér te halen uit sterkten en hen tegelijk meer concurrentiebestendig te maken is om ze met elkaar te verbinden en te zoeken naar synergie daartussen. Combinaties van sterkten zijn moeilijker te kopiëren in andere (binnenlandse of buitenlandse) regio's, omdat de kans dat precies dezelfde combinatie elders voorkomt erg klein is. Een tweede voordeel is dat er zo verbindingen ontstaan tussen *verschillende* economische sectoren, wat tot een wederzijdse stimulering van innovatie en bedrijvigheid leidt.

Een derde voordeel tenslotte is dat clusters die meerdere sectoren omvatten minder conjunctuurgevoelig zijn dan clusters die afhankelijk zijn van één type activiteiten of een beperkt aantal afzetmarkten.

Op basis van de input vanuit de interviews en combinatie van (mogelijke) ontwikkelingen tekenen zich vier zg. *Schumpeter-clusters* af die in Noord-Nederland zouden kunnen ontstaan. Alle hebben zij gemeen dat de 'ingrediënten' (in termen van activiteiten, bedrijven, kennisinstellingen) op dit moment al gereed liggen, dat er infrastructuur voor bestaat (die altijd beter kan), dat er kernen zijn die kunnen uitgroeien tot samenwerking over de grenzen van sectoren heen en dat het een andere manier van kijken vraagt naar wat er al is.

De SEAN ondersteunt de clustergedachte en adviseert het Dagelijks Bestuur van het SNN deze gedachten als uitgangspunt voor verdere ontwikkeling van Noord-Nederland over te nemen.

De vier genoemde clusters in het Prisma rapport zijn:

1. Chemie – biomassa – energie.
2. Wonen – zorg – recreatie – kennisoverdracht.
3. Water – milieu – landschap – zuivel – zetmeel.
4. Multisensorsystemen - administratieve dataverwerking - IT.

In het kader geplaatst van prioritering in economische regionale activiteiten vindt de raad dat de in het Prisma rapport genoemde economische sterkten uitgangspunt moeten zijn voor gericht onderzoek naar de kansrijkheid van deze genoemde clusters op basis van deze sterkten. Herijking, grondige analyse en verdere uitdieping van deze clusters moet plaatsvinden om te leiden tot beoordeling van ontwikkelingspotentie. Er dient een selectie plaats te vinden van een beperkt aantal speerpunten die onderling sterkten verbinden en een positief effect hebben op de economie van Noord-Nederland. Dit kan betekenen dat er clusters afvallen, veranderen van samenstelling of andere mogelijke componenten worden toegevoegd. Ook moet de onderlinge samenhang van de clusters worden onderzocht. Bij de studie en analyse moet ook uitgebreid worden gekeken naar integrale thema's zoals infrastructuur, kennisinfrastructuur, wet- en regelgeving, arbeidsmarkt etc.

De SEAN heeft zich in haar vergadering van 8 oktober 2004 uitgebreid laten informeren over de start en ontwikkeling van "Energy Valley". De start, ontwikkeling en positionering van dit cluster heeft grote indruk gemaakt op de raad. De SEAN is dan ook van mening dat de start van onderzoek, analyse en studie naar eerdergenoemde clusters, op een gelijke wijze vorm dient te krijgen.

Een kleine trekkersorganisatie / projectgroep die wendbaar en slagvaardig is ingebed in een veld van betrokkenen en deskundigen. Deze laatsten functioneren als draagvlak, feed-back, reflectie en masseur. In deze constructie kan de projectgroep inhoudelijk de analyse en verdieping bewerkstelligen, een aanpak formuleren, partners en financiering zoeken en, indien kansrijk, de institutionele vormgeving in een stichting realiseren.

Verder is de raad van mening dat de trekkersorganisatie los moet staan van de ambtelijke organisatie en de politieke besluitvorming. De lijn met deze actoren dient een intensief informatiekanaal te zijn.

Een duidelijk bestuurlijk kader en goede (proces) afspraken vooraf tussen bestuurders en uitvoerders over rollen, verantwoordelijkheden en handelingsruimte zijn noodzakelijk voordat wordt begonnen met het uitzetten van activiteiten. Tijd die daaraan wordt besteed zal zich later dubbel terugverdienen.

Clustervorming vraagt verschillende expertises in de fasen waar een clustervorming doorheen gaat. Naast het uitzoeken welke clusters met welke sterkten optimaal zijn en het opzetten en startklaar maken van een nieuw cluster of onderzoeksprogramma is het de fase van het operationeel runnen van zo'n cluster of programma. Bij de invulling van de projectgroepen is het van belang dat er een goede mix ontstaat van eigen noordelijke mensen en mensen met een onafhankelijke positie en professionele ervaring in andere regio's c.q. met het proces van clustervorming.

De uitwerking en prioritering in economische regionale activiteiten moet in gezamenlijkheid gebeuren: Overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen. Want het is in ieder geval van belang dat:

- rond de clusters innoverende kennisontwikkeling wordt geprogrammeerd, waarbij niet alleen kennisontwikkeling van belang is maar ook kennisuitwisseling tussen bedrijven een drijvende kracht voor een cluster kan zijn, leidend tot een betere samenwerking en snellere innovatie;
- potentiële nieuwe kennissterkten moeten worden ontwikkeld, waarbij kennis regionaal moet worden gezocht maar ook nationale en internationale sourcing belangrijk is;
- onderwijs- en scholingsmogelijkheden moeten worden gefaciliteerd voor de gekozen clusters om de capaciteit van de beroepsbevolking hoog te houden;
- het bestuurlijk klimaat een warm voedingsbed is voor ontwikkeling van clusters onder andere door maximale facilitering in wet- en regelgeving en het creëren van een *langdurig* optimaal bestuurlijk klimaat;
- er waar nodig selling power wordt ingehuurd en kwaliteiten worden benut van noordelingen in den vreemde;
- er grondig wordt gekeken naar bedrijven, zowel groot als klein, met groeipotentie en innovatiedrang zodat deze vroegtijdig in het denk- en ontwikkelingsproces worden meegenomen en zich (mee) kunnen ontwikkelen.

De SEAN is van mening dat het onderzoek naar kansrijkheid van de genoemde clusters plaats moet vinden onder leiding van het Adviescollege voor de Markt (AMa) en de Adviesraad voor de Agrobusiness (ArA).

SOCIALE EN CULTURELE ONTWIKKELINGEN

De economische toekomstvisie moet worden aangescherpt met een maatschappelijke component met criteria voor regionale ontwikkeling die positief bijdragen aan behoud van de kwaliteit van ruimte en economische ontwikkeling.

Voor wat betreft de sociale en culturele ontwikkelingen in Noord-Nederland is het belangrijk dat het Samenwerkingsverband intensiever communiceert met de gemeenten. Met name bij de gemeenten ligt de verantwoordelijkheid voor die wet- en regelgeving die van invloed is op het sociale beleid in de regio, zoals de Wet Werk en Bijstand en de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. Steeds meer zal gebiedsgericht en integraal gewerkt moeten worden om de sociale cohesie in de regio in stand te houden.

Noord-Nederland heeft een uniek woon- en leefklimaat. Letterlijke rust en ruimte die onderscheidend zijn in Nederland en door de inwoners van het gebied bijzonder gewaardeerd wordt. Er is in Noord-Nederland nog ruimte om economisch, sociaal, cultureel en ecologisch gebruik van de fysieke ruimte te sturen. Het mal – contramal model is hierin een belangrijk gegeven.

Daarnaast is het van belang om ook voor wat betreft de leefbaarheid en leefkwaliteit beleidskaders te formuleren. Beleidskaders op het gebied van sociale en culturele aspecten, onderwijs, arbeidsmarkt, cultuur en welzijn/zorg, om zo een integrale visie te bereiken waarin maatschappelijke en economische kaders zijn geformuleerd.

Voor verwerving van middelen voor deze beleidskaders zullen ook andere bronnen moeten worden gezocht. De respectievelijke ministeries, Europese fondsen en beleidsspecifieke subsidiewegen zullen hier creatief moeten worden aangeboord.

Het is noodzakelijk dat voor de regio op de vier onderstaande beleidsgebieden een integrale visie wordt geformuleerd voor de regio en beleidsprioriteiten worden gekozen. Nog te vaak sluit beleid van de diverse gebieden niet op elkaar aan.

Arbeidsmarkt

De kenmerken van de arbeidsmarkt in Noord-Nederland zijn genoegzaam bekend. Alhoewel op een aantal kenmerken de arbeidsmarkt zich gunstig ontwikkelt, er blijft een structureel lagere arbeidsparticipatie. Wij blijven te maken houden met een structureel hoger percentage lager opgeleiden.

Hierbij opgeteld dat de economie zich steeds meer ontwikkelt richting een kennis economie en de gewenste ontwikkeling van kansrijke regionale economische clusters een kennisstructuur vereist, zal de vraag naar relatief hoger geschoold personeel toenemen. De conclusie kan hier alleen maar zijn dat onderwijsinstellingen en bedrijfsleven een intensievere communicatiestructuur moeten opzetten om gezamenlijk te kunnen anticiperen op de middellange en lange termijnproblematiek die zeker gaat ontstaan. Het is van belang dat het relatief hoog gemotiveerd arbeidspotentieel in het Noorden, ook het gewenste opleidingsniveau bereikt om een evenwichtige vraag- en aanbodzijde van de arbeidsmarkt regionaal te creëren.

De in gang gezette beweging van overheveling van bevoegdheden en middelen (met de daarbij behorende risico's) naar gemeenten maakt dat er steeds meer verantwoordelijkheden decentraal komen te liggen en regio-specifiek beleid zal moeten worden geformuleerd. Ook wordt er steeds meer overgelaten aan de markt en de zelfsturing van vraag en aanbod van arbeid.

Om het arbeidsmarktbeleid integraal goed vorm te geven moet een goede communicatie en infrastructuur worden opgezet. Er zijn vele spelers die hun eigen verantwoordelijkheid moeten nemen en elkaar aan moeten spreken op het gedeelte probleemeigenaarschap op dit beleidsterrein. Er is grote behoefte aan gestructureerd regionaal arbeidsmarktbeleid, waarbij korte termijnbelangen goed worden afgewogen tegen strategische lange termijn doelen. De SEAN mist een regievoerder op het gebied van arbeidsmarktbeleid; een rol die in het verleden gepoogd is te nemen door het Tijdelijk Bestuurlijk Platform Noord-Nederland. Het is noodzakelijk dat deze structuur spoedig wordt opgezet, en daarbij een korte communicatielijn wordt gevormd naar een soortgelijk platform op Scholingsgebied.

Over het belang en een mogelijke structuur heeft de SEAN overigens in juni 2003 al uitgebreid bericht aan het SNN en hier haar inzet voor aangeboden.

Ook mag niet onvermeld blijven dat monitoring en het verzamelen van arbeidsmarktinformatie en het volgen van trends nodig is. Regie en coördinatie hiervan lijkt een voor de hand liggende taak voor het SNN.

Aandacht zal er moeten blijven voor de onderkant van de arbeidsmarkt. Met het minimaliseren van de infrastructuur voor in- en doorstroom van laag opgeleiden en diegenen die niet eenvoudig in het arbeidsproces functioneren, zijn deze problemen groter dan ooit. Een leefbare samenleving vraagt ook voor deze problemen aandacht en een oplossing.

Onderwijs

Zoals al eerder gezegd heeft het Noorden ten opzichte van andere regio's in Nederland een beroepsbevolking met een lager opleidingsniveau. Terwijl er een aanzienlijk potentieel aan opleidingscapaciteit bestaat (HBO, ROC's, RUG en AZG). De economische ontwikkeling van Noord-Nederland vergt een voldoende aantal goed-opgeleide jonge mensen op HBO- en WO-niveau en gaat uit van nauwe relaties tussen onderwijsinstellingen en bedrijven (stageplaatsen, duale trajecten, bijscholing en contractresearch).

Al eerder heeft de SEAN een uitgebreid advies uitgebracht over de knelpunten in met name het (V)MBO onderwijs in Noord-Nederland. Zijdellings is in dit advies ook het belang van het niveau en de ontwikkeling van het basisonderwijs genoemd. De zorgen hieromtrent zijn niet afgenomen.

Om te komen tot het wegwerken van de achterstanden in het opleidingsniveau in Noord-Nederland zal naast verbetering van de regionale economische situatie en verbetering in de afstemming binnen de beroepskolom (VMBO – MBO – HBO) met name ook aandacht moeten worden besteed aan afstemming tussen bedrijfsleven en onderwijs. Daarnaast zal aanpassing van het onderwijsaanbod plaats moeten vinden om optimaal aan te sluiten bij de motivatie en interesses van de leerlingen. Hiertoe zullen regio-specifieke arrangementen moeten worden ontwikkeld tussen (v)mbo en bedrijfsleven in aansluiting op de economische regionale clusters die als kansrijk worden benoemd.

Naast verhogen van het opleidingsniveau zal ook nadrukkelijk gekeken moeten worden welke vervangingsvraag straks op de arbeidsmarkt nodig is ten gevolge van vergrijzing. Ook hiervoor is afstemming tussen de onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven van groot belang.

Communicatie is dus van groot belang. Deze zal moeten plaatsvinden op het niveau van de uitvoering, kleinschalig, tussen bedrijven en onderwijsinstellingen, maar ook is het van belang dat er op strategisch niveau een goede communicatie plaats vindt onder andere met betrekking tot de te onderzoeken regionale economische kansrijke clusters.

Er moet regionaal gewerkt worden aan nauwere relaties tussen onderwijsinstellingen en bedrijfsleven. Ook het CWI dient in deze communicatie te worden betrokken, temeer daar zij een belangrijke rol vervult op het terrein van toeleiding naar werk en terugleiding naar scholing. Betrokkenen moeten elkaar kunnen aanspreken op hun verantwoordelijkheden. De raad ziet hier een regierol weggelegd voor het SNN.

In het kader van goede communicatie is regionale monitoring, toezicht en sturing nodig van de ontwikkelingen op onderwijsgebied. Hier kan worden gedacht aan projecten, instroom- en uitstroomgegevens etc. Ook hier ziet de raad een rol weggelegd voor het SNN.

Ook in de sfeer van regel- en wetgeving kunnen belemmeringen liggen die in de regio gewenste beleid in de weg staan. Het is belangrijk dat deze belemmeringen (tijdelijk) worden opgeheven of verruimd om regiospecifiek beleid te kunnen voeren.

Cultuur

De culturele infrastructuur in Noord-Nederland is ijl. In het noordelijk convenant tussen de drie provincies en de steden Leeuwarden en Groningen worden regionaal de problemen in kaart gebracht met de bijbehorende gewenste oplossingen. Inmiddels is duidelijk dat de staatssecretaris regionalisering van cultuurbeleid voorstaat maar de bijbehorende middelen niet in verhouding staan. Toch is het van belang dat er regionaal een samenhangende culturele infrastructuur en cultuuraanbod plaatsvindt, de dynamiek wordt vergroot en de ontwikkeling van nieuw talent wordt gestimuleerd. Cultuur is belangrijk voor de identiteit van een regio en van invloed als vestigingsfactor. Culturele voorzieningen dienen in samenhang regionaal afgestemd te zijn. Hierbij moeten de provinciale en gemeentelijke cultuurplannen elkaar versterken en zorgen voor een evenwichtige regionale integrale invulling van cultuurbeleid. Op dit moment is de indruk van de raad dat er nog een lange weg te gaan is tot de gewenste situatie. Hier ligt vooreerst een taak voor de partners van het noordelijke cultuurconvenant.

Zorg en Welzijn

Er zal ten gevolge van de vergrijzing en ontgroening een wezenlijke andere opbouw van de samenleving ontstaan, ook in Noord-Nederland. Dit zal om andere dienstverlening en om andere voorzieningen vragen en een goede, integrale visie op het toekomstige regionale welzijnsbeleid. Binnen het mal- contramal model zal per gebied gekeken moeten worden naar het gewenste beleid.

In de zorg zullen in de aankomende jaren de demografische ontwikkelingen van grote invloed zijn. De al eerder genoemde vergrijzing zal in de zorgsector de vraag naar arbeid doen toenemen, echter ten gevolge van de ontgroening zal hier een hoge krapte op de arbeidsmarkt ontstaan van opgeleid personeel in de zorg op alle niveaus, ook in Noord-Nederland.

Meer mensen zullen specifiek afgestemde zorg nodig hebben in de thuissituatie. De vraag naar specifieke zorg, mantel- en thuiszorg, zal toenemen en intensiveren.

De veranderende lifestyle van mensen en de andere ziektebeelden die dit met zich meebrengt zal de vraag naar andere, technisch hoogstaande, (medische) zorg doen toenemen. Hiervoor is zorginnovatie nodig. Alle drie provincies hebben in het kader van hun innovatieve actieprogramma ICT en Zorg als speerpunt opgenomen, waarmee men innovaties bij bedrijven op dit gebied wil stimuleren, waarbij het van belang is dat er een adequate technische basis-infrastructuur wordt gerealiseerd. Hier liggen kansen voor de regio.

Ook de vraag naar huisvesting zal ten gevolge van de veranderende samenlevingsopbouw veranderen. De vraag naar zorgarrangementen, levensloopbestendige woningen en multifunctionele dorps- en wijkcentra zal toenemen. Ook hier ligt een grote opgave die in een relatief korte tijd moet worden gerealiseerd. Kijkend naar de huidige achterstand in realisatie van woningbouw, dreigt hier een groot probleem te ontstaan.

VOORWAARDEN

De drie eigen intrinsieke waarden moeten worden geëxploiteerd: ruimte, bindingskracht / hechte samenwerking en arbeidsmotivatie.

Noord-Nederland heeft een unieke positie van bestaande economische, sociale en bestuurlijke sterkten in relatie tot kwaliteit van ruimte. Mogelijkheden voor een grotere uniciteit moeten beter worden benut.

Voorwaarden voor ontwikkeling van een toekomstvisie voor Noord-Nederland:

1. Bestuurlijke samenwerking.
De bestuurlijke samenwerking in Noord-Nederland is uniek. De basis voor de samenwerking ligt voor een belangrijk deel in het Langmanakkoord. Bij het eindigen van dit akkoord zal de basis van nieuwe invulling van deze samenwerking worden gevormd door immateriële verworvenheden in de samenwerking van de afgelopen jaren. De raad is van mening dat deze voorsprong in samenwerking verder dient te worden geïntensiveerd door middel van in stand houding van het Samenwerkingsverband Noord-Nederland en verdieping van deze samenwerking en organisatie van een grotere gezamenlijkheid.
De belangrijkste sociale en culturele taken in de regio liggen bij de gemeenten. En deze ontwikkelingen zetten zich voort, denk aan de aankomende invoering van de Wet Maatschappelijke Ontwikkeling. Met deze decentralisatie van verantwoordelijkheid komen niet altijd de benodigde middelen mee met alle gevolgen in gedwongen beleidskeuzen van dien. Om de ontwikkelingen in deze taakgebieden beter te integreren in het totale regionale beleid (economisch, sociaal en cultureel) adviseert de SEAN te onderzoeken of toetreding van een aantal noordelijke gemeenten de gezochte meerwaarde kan leveren. De raad denkt dan aan circa 10 gemeenten waarbij rekening wordt gehouden met de provinciale verdeling, ligging in de mal/contramal, grootte van de gemeente etc.
2. AMa en ArA.
De SEAN ziet in de ontwikkeling van de toekomstvisie voor Noord-Nederland en dan met name in de formulering van kansrijke clusters en de analyse en verdieping van de clusters een belangrijke taak weggelegd voor de respectievelijke Adviesraden de AMa (Adviescollege voor de Markt) en de ArA (Adviesraad voor de Agrobusiness). Deze raden bezitten de benodigde inhoudelijke deskundigheid, de netwerken en de jarenlange werkervaring in het gebied Noord-Nederland. Zij zijn de facilitator, stimulator, denktank, etc. van de kleine projectorganisaties die de clusters analyseren en uitdiepen en gestalte kunnen geven. Zij dragen de regie en kunnen het belang van tempo maken en voorsprong behouden bewaken. Juist op de overgang van plannen maken naar uitvoering valt het proces vaak stil of steken belangenconflicten de kop op.
Verder zijn de adviesraden van groot belang voor het mede creëren van een breed draagvlak, dat een noodzakelijke basis is voor het welslagen van de uiteindelijk gedefinieerde kansrijke clusters. Zij zijn een voorwaarde voor het realiseren van het snel aanhaken van al bestaande ideeën bij de te ontwikkelen clusters.

Bij deze werkwijze is het van belang dat er herijking van deze adviesraden plaatsvindt op het keerpunt van verdere ontwikkeling van de toekomstvisie voor Noord-Nederland. Werken de adviesraden nu binnen de Kompaskaders; voor een toekomstvisie die verder reikt zal een ander kader noodzakelijk zijn met daarbij mogelijke andere werkwijzen en voor een langere duur dan de Kompasperiode. De SEAN doelt hier niet alleen op herijking van het doel van de adviesraden, maar ook de samenstelling, handelingsvrijheid, beschikbaarheid van middelen en een stevige positionering. De raad verwijst hier ook naar haar eerdere adviezen waarin de positieve ervaringen met de marktsectorcommissies niet onvermeld zijn gebleven. De nadruk moet liggen op slagvaardigheid van handelen en korte (communicatie- en besluit-)lijnen. Een eigen, beperkt, budget geeft de adviesraden snelheid van handelen waarmee in de besluitvorming m.b.t. kansrijke investeringen meer aansluiten bij de snelheid van handelen van de markt en ontwikkelingen m.b.t. de projectorganisaties die de clusters onderzoeken. De raad denkt dan aan een budget van circa € 5 miljoen per adviesraad. Vanzelfsprekend wordt hierover achteraf verantwoording afgelegd.

3. Projectorganisaties.
De projectorganisaties dienen klein te zijn, slagvaardig, inhoudelijk deskundig en ervaringshebbend.
4. Communicatielijnen.
Slagvaardigheid van handelen ligt ook in korte communicatielijnen, zeker op strategisch niveau. Het betreft dan communicatie op noordelijke schaal. De SEAN ziet hier een proactievere taak weggelegd voor de drie bestuurscommissies binnen het SNN waarbij de rol van de drie respectievelijke voorzitters cruciaal is. In de drie bestuurscommissies moet de kracht liggen om de gemeenschappelijke visie te vertalen naar het respectievelijke provinciaal beleid. Voor de communicatie op nationaal en internationaal niveau staat de raad verbreding van interventietechnieken voor. Vaker en beter voorbereid zal er parallel aan bestuurlijke delegaties, gebruik moeten worden gemaakt van delegaties uit het bedrijfsleven, waardoor versterking van beleid kan plaatsvinden.
5. Noordelijke Ontwikkelings Maatschappij (NOM).
De afgelopen jaren is er een succesvol programmatisch investeringsprogramma in Noord-Nederland gevoerd. Niet in de laatste plaats door de inspanningen en expertise van de NOM. In het aanbrengen en formuleren van thematische prioritering in regionale economische kansrijke activiteiten is deze expertise en werkwijze een belangrijke basis. Ook voor de NOM ziet de SEAN een belangrijke plaats in de toekomstontwikkeling van noordelijk beleid weggelegd, waarbij de NOM zich mede richt op de stimulering van noordelijke sterkten. Exportbevordering, stuwende bedrijvigheid en innovatie blijven sleutelwoorden. Naast acquisitiebeleid voor nieuwe bedrijvigheid vindt er een juiste accentverschuiving plaats naar behoud van sterke bestaande bedrijvigheid door middel van verankeringsprogramma's.

TOT SLOT

Alle landelijke, regionale en lokale ontwikkelingen maken herijking nodig van de in 1998 gestelde doelen voor Noord-Nederland. Naast de toen gestelde territoriale prioriteiten is verdere prioritering op thema's en eigen sterkten, de noodzakelijke volgende stap. Een goede strategie om meer te halen uit sterkten en hen tegelijk meer concurrentiebestendig te maken is om ze met elkaar te verbinden en te zoeken naar synergie ertussen. Hiermee worden regionale economisch kansrijke clusters geformuleerd. In dit advies doet de SEAN hierin een voorzet op basis van het rapport van Prisma & Partners.

Niet minder belangrijk is de regionale sociale en culturele omgeving met haar kansen en bedreigingen. Ook op de beleidsterreinen arbeidsmarkt, onderwijs, cultuur en welzijn/zorg moet een integrale toekomstvisie op regionale schaal worden ontwikkeld. Samenhang in economisch, sociaal en cultureel beleid!

De politieke omgeving zal de herijkte brede toekomstvisie voor Noord-Nederland moeten formuleren en draagvlak hiervoor creëren. De uitwerking en prioritering in economische regionale activiteiten moeten in gezamenlijk gebeuren met een sterke regierol voor het bestuurlijke Samenwerkingsverband Noord-Nederland. Om daarna bedrijfsleven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties, lokale overheden etc. zelfstandig hun invulling te laten geven aan deze visie.

De SEAN ziet de aankomende periode als zeer belangrijk voor Noord-Nederland. De huidige tijdsgeschiedenis en nationale en internationale ontwikkelingen maken keuzes meer dan ooit noodzakelijk om de economische en sociale kansen in en van de regio optimaal te benutten.

BIJLAGE

TABEL

Economische sterkten uit Rapport "Over sterkten, ijle ruimte en Schumpeter-clusters". Prisma en Partners, augustus 2004

In de tabel zijn de economische sterkten in de linkerkolom aangeduid met een korte naam (die daardoor onrecht doet aan de pluriformiteit die erachter verscholen gaat).

De middelste kolom geeft in steekwoorden de aard van de (opkomende) sterkte aan en vervolgens cursief welke toekomstige ontwikkelingen mogelijk of voorzien zijn. Bij dat laatste heeft geen weging naar haalbaarheid of tijdshorizon plaatsgevonden; het zijn voorgenomen, plausibele of mogelijke ontwikkelingen zoals die in de interviews naar voren zijn gekomen.

De rechterkolom geeft aan in welke (typen) organisaties de sterkte is ingebed. Daarbij geldt uiteraard dat overheidsinstanties, koepelorganisaties, belangenbehartigers en andere organisaties daarbij steeds in algemene zin ook zijn betrokken. Tussen haakjes zijn de belangrijkste kennisdragers in de regio genoemd, waarbij de namen van de bedrijven niet zijn herhaald, hoewel zij natuurlijk ook kennisdragers zijn.

De volgorde waarin de sterkten zijn genoemd is willekeurig en hun aard is divers, van dienstverlening tot high-tech. Ook verschillen zij in omvang en rijpheid, vanaf een 'gevestigde' sterkte zoals bijvoorbeeld Gas & Energie tot een opkomende sterkte zoals bijvoorbeeld Watertechnologie.

Sterkte	Kenmerken en mogelijke ontwikkelingen	Partijen en kennisdragers
Hoogwaardige Landbouw	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Avebe wereldmarktleider in aardappelzetmeel ▪ Continuering en concentratie van teelt van zetmeelaardappelen, suikerbieten ▪ Positie stad Groningen in koolhydraten (verwerking en kennis) ▪ Groei (glas)tuinbouw ▪ Efficiëntie door schaalgrootte ▪ <i>Toename van efficiëntie en duurzaamheid</i> ▪ <i>Teelt van specialty-gewassen</i> ▪ <i>Migratie kastuinbouw uit andere regio's</i> 	<p>Avebe, landbouwcoöperaties, grote tuinbouw- en glastuinbouwbedrijven</p> <p>(RUG, Van Hallinstituut)</p>
Gas & Energie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Benutting van wereldnaam in gas ▪ Grote ondergrondse opslagcapaciteit ▪ Sterke positie voor kennisexport ▪ Spin in het web van Europees gasverkeer ▪ Exploitatie eigen gasvoorraden ▪ Opslag en menging buitenlands gas ▪ <i>Commercialisatie van expertise op gebied van gaswinning, transport en -opslag</i> ▪ <i>Inzet van biomassa voor energieopwekking</i> ▪ <i>Ontwikkeling diensten en apparatuur op gebied van energie</i> 	<p>NAM, Gasunie, Esso, Shell</p> <p>(Energy Delta Instituut, RUG, Energy Valley)</p>
Wonen & Gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Innovatieve woonconcepten zoals Blauwe Stad ▪ Zorg voor behoud van kleine gemeenschappen ▪ AZG als breed academische ziekenhuis en opleidingscentrum ▪ Medische databanken ▪ <i>Ontwikkeling nieuwe zorgconcepten</i> ▪ <i>Gronings UMC</i> ▪ <i>Cohortstudie founders population</i> 	<p>AZG, zorginstellingen, gemeentelijke en regionale overheden, projectontwikkelaars</p> <p>(RUG)</p>

Sterkte	Kenmerken en mogelijke ontwikkelingen	Partijen en kennisdragers
Zuivel	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeer hoog kennis- en kwaliteitsniveau van producten ▪ Benutting sterke mondiale merkpositie ▪ Infrastructuur voor intensieve melkveehouderij ▪ Hoogwaardige grondstoffen voor mondiale food en farmaca ▪ <i>Verdere innovatie proces technologie richting grotere duurzaamheid en efficiëntie</i> ▪ <i>Migratie veehouders uit andere regio's</i> 	Royal Friesland Food, veehouderscoöperaties, toeleverende technische bedrijven
Katalyse	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Commercialisatie van kennis t.b.v. farmaceutische en fijnchemische industrie ▪ Spin offs voor commerciële ontwikkeling chirale katalysatoren ▪ <i>Koppeling aan biochemie, materiaalkunde en nanotechnologie</i> ▪ <i>Ontwikkeling nieuwe typen sensoren</i> 	farmaceutische industrie, fijnchemische en kunststofindustrie (RUG, Biomade)
Recreatie en Toerisme	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ruimte, weidsheid en rust ▪ Breed spectrum aan landschappen ▪ Wadden als ecosysteem ▪ Watersportfaciliteiten ▪ <i>Verbetering faciliteiten</i> ▪ <i>Nieuwe spectaculaire attracties</i> 	Horecasector, de innovatieve en internationaal georiënteerde jachtbouw, toeleveranciers (Carthusius Instituut)
Wartertechnologie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wetsus als topinstituut op gebied van wartertechnologie ▪ Sterk MKB op gebied van waterzuivering ▪ Commercialisatie en export van kennis ▪ <i>Spin offs voor meet- en zuiveringsapparatuur, membranen, consultancy</i> ▪ <i>Integratie en exploitatie van kennis biotechnologie/membranen</i> 	MKB op het gebied van apparatuur, sensoren en diensten (Wetsus-instituut, Van Hallinstituut)
Multisensor-netwerken	<ul style="list-style-type: none"> ▪ LOFAR wereldleider in ontwikkeling van multisensor netwerken (MSN) en RF-signaalverwerking ▪ <i>Koppeling aan netwerken voor waterbeheer en precisielandbouw</i> ▪ <i>Ontwikkelen van bedrijvigheid rond LOFAR</i> ▪ <i>Exploitatie en commercialisatie van kennis over MSN</i> 	KPN, ICT-bedrijven, MKB op het gebied van meetapparatuur, sensoren), instellingen, scholen en overheden (voor wat betreft het glasvezelnet) (ASTRON)
Dataverwerking	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Capaciteit van grote reken- en dataverwerkingscentra ▪ Call centres ▪ <i>Bundeling van dataverwerking, -analyse en -uitwisseling</i> ▪ <i>Internationalisatie van informatiediensten</i> 	IBG, Aegon, CJIB, RDW, KPN, Bureau Meststoffen, Belastingdienst, ICT-bedrijven (RUG)
Chemie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gas- en zoutgebaseerde chemie ▪ Polymeren- en kunststofvezelindustrie ▪ Biomassa als grondstof i.p.v. fossiele koolwaterstoffen ▪ <i>Winning van magnesium</i> ▪ <i>Koppeling magnesium- en kunststofindustrie</i> 	AKZO, Teijin, DSM, Methanor (RUG)